

Наталя Мосьпан
ORCID iD 0000-0001-8610-7965

доктор педагогічних наук, доцент, професор
кафедри англійської філології та перекладу,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Тимошенка 136, Київ, Україна,
Monavik@ukr.net

ВИЩА ОСВІТА ТА РИНОК ПРАЦІ В УКРАЇНІ: ДЕСЯТИЛІТТЯ ВЗАЄМОДІЇ

У статті аналізується взаємодія вищої освіти з ринком праці в Україні за останнє десятиліття (2010-2020 р.). Дослідження зосереджено на аналізі минулих, поточних і майбутніх тенденцій у галузі вищої освіти, ринку праці та національного законодавства в перспективі сталого економічного розвитку. Дослідження носить міждисциплінарний та змішаний (теоретико-емпіричний) характер. Матеріалом дослідження слугують аналітичні звіти, наукові публікації, авторська монографія, статистичні дані та опитування студентів. Для візуалізації наведених явищ та висновків представлено дані опитувань, проведених у 2015, 2017 та 2020 рр. серед українських студентів педагогічного фаху та іноземних студентів медичного фаху.

Національна модель взаємодії вищої освіти з ринком праці сформувалася під впливом світових процесів (глобалізація, маркетингізація, інтернаціоналізація, європеїзація). У 2020 році національна економіка, досягнувши межі свого розвитку, була вражена пандемією COVID-19, чії негативні наслідки потребують глибокого осмислення та ретельного вивчення.

З 2014 р. почали зростати негативні наслідки у взаємодії вищої освіти з ринком праці. Вони проявлялися у нестачі кваліфікованої робочої сили, або невідповідності кваліфікації вимогам ринку праці, які продовжують загострюватись в останні роки. На законодавчому рівні була спроба окреслити кроки до взаємодії вищої освіти з ринком праці без визначення конкретних механізмів. Економічна та фінансова криза вимагає від уряду перейти на іншу форму фінансування закладів вищої освіти та здійснити їхню реструктуризацію і скорочення. Сучасний стан взаємодії вищої освіти з ринком праці визначається як незбалансований в Україні. Це призвело до невідповідності попиту та пропозиції на національному ринку праці; зайнятості студентів, які навчаються в закладах вищої освіти; високого рівня безробіття випускників закладів вищої освіти та фахівців з вищою освітою; збільшення студентської та трудової міграції; дистанційного навчання та роботи. Україна поступово втрачає сучасні фактори економічного зростання – людський та інтелектуальний капітал.

Перспективні тенденції розглядаються у переході до циркулярної економіки; у включенні «екологічного» виміру циркулярної економіки у процес підготовки фахівців у вищій освіті.

Ключові слова: вища освіта; випускники; законодавство; незбалансована взаємодія; ринок праці.

© Мосьпан Н., 2021

<https://doi.org/10.28925/2312-5829.2021.1.2>

Пандемія COVID-19 суттєво вплинула на вищу освіту та національну економіку. Вона провела межу між освітою та економікою до та після пандемії COVID-19. У 2020 році вища освіта та економіка досягли межі свого розвитку, що дало підстави для аналізу минулого десятиліття та прогнозу перспективних тенденцій майбутнього розвитку з урахуванням викликів наступного десятиліття.

Глобалізація змінює характер і роль вищої освіти в суспільстві, адже ринкові принципи стають важливою умовою для її реформування та функціонування. У 2010-2020 роках у європейській вищій освіті зростає вплив ринкових відносин, що проявляється у посиленні конкуренції (на національному та міжнародному рівнях) за студентів, викладачів та науковців, за фінансові ресурси. Вища освіта відіграє важливу роль в управлінні соціально-політичною, економічною та культурною інфраструктурою суспільства, здобута вища освіта стає все більш обов'язковою умовою для працевлаштування. Маркетизація вимагає від вищої освіти надавати якісні освітні послуги та готувати фахівців відповідно до вимог ринку праці.

У ринковій економіці забезпечення збалансованої взаємодії між вищою освітою та ринком праці є запорукою ефективного та стійкого економічного розвитку суспільства. За десятиліття держави-члени ЄС розробили різні механізми регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці (Мосьпан, 2018, с. 334-336). Однак перехід випускників закладів вищої освіти (ЗВО) від університету до працевлаштування залишається значною проблемою для країн ЄПВО (Skill Shortage, 2016). Нещодавні дані з Естонії (Kindsiko & Vadi, 2018), Словаччини (Gerbery & Miklosovica, 2020), Сербії (Uvalić & Bartlett, 2020), Латвії

(OECD Skills Strategy Latvia, 2020), Іспанії (Riu et al., 2020) показують зростання рівня безробіття серед випускників ЗВО та труднощі у пошуках першої роботи. Для зменшення безробіття серед молоді, країни ЄПВО розробляють нові стратегії, щоб збалансувати взаємодію вищої освіти з ринком праці перед викликами нового десятиліття.

В Україні з моменту підписання Болонської декларації в 2005 р. вища освіта зазнала значних змін. Сучасне десятиліття модернізації вітчизняної системи вищої освіти характеризується удосконаленням впровадження Болонського процесу та зростанням ринкової орієнтації. Проте, перехід вищої освіти до ринкових відносин охарактеризувався появою серйозних проблем, які вимагають негайного вирішення з боку держави. Однією з таких проблем є відсутність збалансованої взаємодії вищої освіти з ринком праці та механізмів її регулювання.

З огляду на це, **метою статті** є аналіз минулого десятиліття (2010-2020) і перспективних тенденцій, а також поточного стану взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні, а також окреслити перспективні напрями розвитку взаємодії вищої освіти з ринком праці в майбутньому. Дослідження носить міждисциплінарний та змішаний (теоретико-емпіричний) характер. Матеріалом дослідження слугують аналітичні звіти, наукові публікації, авторська монографія, статистичні дані та опитування студентів. Для візуалізації наведених явищ та висновків представлено дані опитувань, проведених у 2015 р. (Мосьпан, 2016), 2017р. та 2020 р. в українських студентів педагогічного фаху Київського університету імені Бориса Грінченка, а також іноземних студентів медичного фаху Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (Mospan & Slipchuk, 2020, с. 8399).

Тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні в 2010-2020.

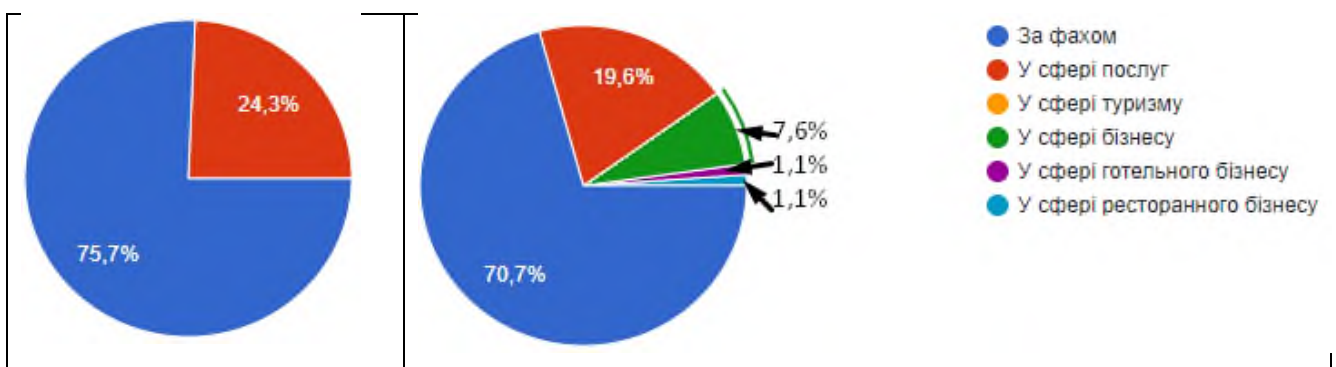
Одним з індикаторів, який характеризує ефективність освітньої політики, є рівень безробіття серед випускників ЗВО. Незважаючи на те, що, з одного боку, в Україні підвищується рівень забезпечення економіки висококваліфікованими кадрами, з іншого боку збільшуються проблеми працевлаштування підготовлених фахівців серед економічно активного населення. За даними Державної служби

зайнятості в 2010 р. серед безробітних віком 15-25 років частка випускників вищих, професійно-технічних навчальних закладів, загальноосвітніх шкіл становила відповідно 36,9%; 55,9%; 7,2% (Моспан, 2018, с. 318).

У 2011р. найбільший обсяг послуг на ринку був представлений вищою освітою, чия частка становила майже 70% обсягу реалізованих освітніх послуг. Це означає, що ринок праці все більше поповнювали фахівці з вищою освітою, хоча попит на них не був відповідним. У 2014 р. в країні відчували дисбаланс попиту та пропозиції відносно певних категорій випускників з вищою освітою, зокрема занадто багато на ринку праці було випускників з бізнес та економічною освітою (57%), з юридичною (55%), тоді як на ринку відчували нестачу фахівців з інженерно-технічною освітою (44%), ІТ-фахівців (12%) та будівельників (17%) (Стратегія реформування вищої освіти, 2014, с. 65). Це призвело до зростання чисельності безробітних з вищою освітою, яка у 2012-2013 рр. складала 27% від усієї кількості зареєстрованих безробітних. Це означає, що наявність вищої освіти не є гарантією зайнятості, вона лише дає певні переваги у працевлаштуванні.

Зазначимо, що важливою тенденцією десятиліття стала популярність працевлаштування студентів, які ще не закінчили навчання. Молодь віком до 25 років активніше долучається до пошуку роботи. Наприклад, під час навчання в університеті працювали 79,16% студентів-філологів, опитаних у 2015 р. (Mospan, 2016), 75,7%, опитаних у 2017 р. За фахом працювало більшість респондентів (70,7%), друге місце посіла сфера послуг (19,6%) (Рис. 1).

Рис.1. Зайнятість студентів-філологів під час навчання у ЗВО у 2017р.

Зайнятість студентів дозволила знизити рівень безробіття серед молоді у віці до 25 років до 17,8% у 2017 році з 23,1% у 2016 році. Однак він залишається майже вдвічі вищим від загального рівня безробіття в Україні (Кулицький, 2017).

З 2017 р. зростає проблема нестачі кваліфікованої робочої сили, яка продовжує загострюватись в останні роки. Попит на професіоналів і фахівців з досвідом роботи – лікарів, фармацевтів, інженерів різних галузей, юристів, викладачів, економістів, бухгалтерів, а також ІТ-фахівців залишається високим. Однією з причин є фахові пріоритети абітурієнтів, серед яких найменш популярними були технічні спеціальності, а найбільш популярними були спеціальності філологія, право та менеджмент (Кулицький, 2017). Іншою причиною експерти називають невідповідність професійно-кваліфікаційних стандартів вимогам виробництва, що негативно впливає на якість підготовки кадрів та загострює дисбаланс вакансій за професіями. У результаті в Україні не вистачає професіоналів інженерно-технологічного напрямку та робітничих спеціальностей (Ільч, 2017, с. 72).

Експерти вказують на залежність національного ринку праці не лише від економіки України, а також від попиту та пропозиції на сусідніх ринках праці – в ЄС та Росії (Кулицький, 2017). Політична спрямованість України на інтеграцію з ЄС у 2014 році спричинила зміну напрямку відтоку людських ресурсів (з Росії до ЄС), що розширило дисбаланс взаємодії вищої освіти з національним ринком праці. У 2017 році Польща стала найпопулярнішим напрямком для українських трудових мігрантів (39%) (Lücke & Saha, 2019; Pieńkowski, 2020).

Крім того, значно зросла зовнішня освітня міграція з 2015 р. Серед усіх держав-членів ЄС Польща найбільше приваблює українську молодь завдяки розумній платі за освіту, можливості отримати європейський диплом та знайти роботу в ЄС. У 2015 році в польських університетах навчалося 23,3 000 студентів з України. 90% опитаних студентів університетів хотіли мігрувати за кордон, третина з них – до Польщі. Серед опитаних студентів педагогічної освіти у 2015 році більшість респондентів як майбутнє місце роботи обрали Україну (72,22%) та ЄС (20,83%) (Моспан, 2016). У 2016-2017 навчальному році за кордоном

навчалось 77 424 українських студентів – 8,6% усіх українських студентів. Першими 5 країнами були Польща (33370), Росія (11440), Німеччина (9638), Канада (3425) та Італія (2536). У 2017-2018 р. кількість національних студентів, які навчались за кордоном, збільшилася до 9%. Польща отримала достатні фінансові вигоди від українських студентів (55% усіх іноземних студентів) (Стадний, 2019; Річний звіт Національного агентства, 2020). Після закінчення навчання 75% респондентів (1055) залишились у Польщі, а 20% – повернулися в Україну (Gracz et al., 2018). У результаті національна економіка втрачає кваліфіковану робочу силу, що негативно вплине на ВВП та економічний розвиток. Таким чином, напередодні карантину ЄС був найпривабливішим ринком праці та напрямком навчання завдяки вектору європейської інтеграції України.

Наведені дані свідчать про існування серйозних проблем як на рівні держави, так і всередині освітніх і ринкових інститутів. Дослідники (В. Антонюк, В. Ковтунець, О. Дяків та ін.) називають різні фактори, які бракують ефективній взаємодії вищої освіти з ринком праці. Серед яких неправильний орієнтир ЗВО у визначенні обсягів і напрямів підготовки кадрів – на попит з боку населення, а не на потреби ринку праці, що призводить до труднощів із працевлаштуванням фахівців з вищою освітою; систему фінансування вищої освіти шляхом державного замовлення, яка характеризується відсутністю мотивації ЗВО до продуктивної роботи в інтересах ринку праці. Вони конкурують не за вступника й роботодавця, а за доступ до розподілення бюджетних коштів; недосконалість нормативно-правової бази; відсутність прогнозування потреб ринку праці у робітниках і спеціалістах з вищою освітою, а також відсутність моніторингу працевлаштування випускників професійно-технічних і ЗВО; низький рівень соціального партнерства між ЗВО, представниками бізнесу та державою; брак узгодженої координації взаємодії вищої освіти та ринку праці з боку центральних і регіональних органів влади (Мосьпан, 2018, с. 325).

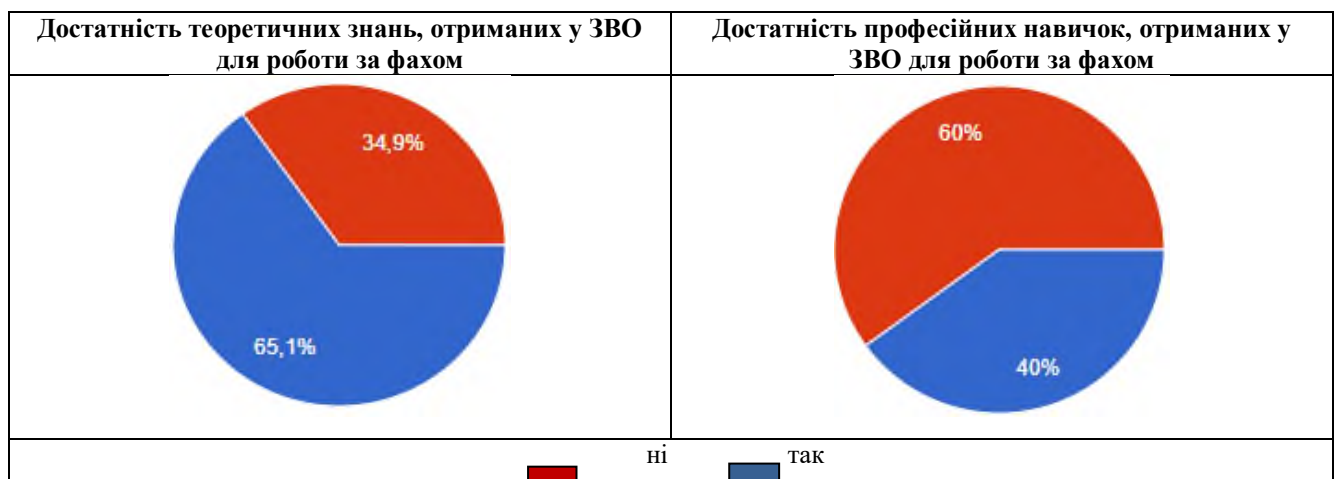
Інші дослідники (С. Майструк, Л. Ільч та ін.) вказують на низький рівень підготовки випускників, які потребують навичків, адекватних вимогам ринку

праці. Роботодавці все частіше незадоволені рівнем підготовки та компетенцією шукачів роботи і наявність диплому, навіть престижного ЗВО, не дає ніяких гарантій. Негативними тенденціями десятиліття стали: незадоволення роботодавців рівнем підготовки вищою освітою; низький рівень партнерства між ЗВО, представниками бізнесу та державою; розрізненість інтересів їх інтересів; відсутність скоординованих дій у діяльності центральних і регіональних органів влади. Також, важливою проблемою ефективного функціонування механізму кадрового забезпечення економіки є розрізненість інтересів бізнесу, держави та ЗВО (Мосьпан, 2018, с. 326).

Підтвердженням серйозних проблем у взаємодії вищої освіти з ринком праці є свідчення опитуваних студентів (111 респондент) педагогічної освіти у 2017 р., які зазначили, що 14% з них мали досвід роботи за кордоном (ЄС – 3%, Росія – 1%, Китай – 1%); 40% мали проблему з працевлаштуванням; 36,1% були безробітними; механізмом працевлаштування є інформаційні сайти (43,9%) та допомога рідних (38,3%). Незважаючи на доволі швидкий період пошуку роботи у більшості респондентів (від 3-6 місяців), 4% шукали роботу більше року.

Варто зазначити, що респонденти свідчать про недостатність практико-орієнтованого навчання у вищій освіті (Рис. 2), що є важливою причиною невідповідності якості освітніх послуг вимогам ринку праці.

Рис. 2. Свідчення студентів про якість освітніх послуг для роботи за фахом

На нашу думку, для ефективної взаємодії ключових механізмів системи – вищої освіти та ринку праці не вистачає інформації. Вони працюють «всліпу», коли вища освіта не отримує достатню інформацію про наявність вакансій, а ринок праці не має можливості про них повідомити, відповідним чином, щоб інформацію отримали вчасно та ефективно. Державна служба зайнятості, Державна служба статистики України та приватні онлайн-сайти для пошуку роботи (Trud.gov.ua, Robota.ua, hh.ua, Jobs.ua) функціонують незалежно від освітніх і ринкових інститутів, мають різні цілі та джерела даних, що не сприяє співпраці між вищою освітою та ринком праці (Мосьпан, 2018, с. 327).

Окрім того, національні ЗВО не займаються моніторингом рівня зайнятості своїх випускників, тривалість та умови перехідного періоду є непідконтрольними для держави. Під час переходу від вищої освіти до ринку праці випускники ЗВО залишаються самі в пошуках роботи. Вони зазначають, що їм потрібна допомога саме в перехідний період під час пошуку роботи.

Таким чином, з 2014 року в Україні поступово наростають негативні процеси у взаємодії вищої освіти з ринком праці. Як наслідок, напередодні карантину (весна 2020) сформувалась модель незбалансованої взаємодії між вищою освітою та ринком праці. З одного боку, забезпечення якості вищої освіти не відповідає національним вимогам ринку праці, що призводить до високого рівня безробіття серед випускників. З іншого боку, національні ЗВО стикаються із зменшенням кількості заявників через демографічну кризу та низьку конкурентоспроможність на світовому ринку освітніх послуг. Як результат, Україна поступово втрачає сучасні фактори економічного зростання – людський та інтелектуальний капітал.

Взаємодія вищої освіти з ринком праці на законодавчому рівні. Важливим кроком для вирішення цих проблемних питань стало прийняття Законів України «Про вищу освіту» у 2014 р. та «Про освіту» у 2017 р., що на законодавчому рівні окреслили необхідні дії, які має здійснити вища освіта для налагодження взаємодії з ринком праці.

У Законі «Про вищу освіту» серед принципів, на яких ґрунтується державна політика у сфері вищої освіти виділяємо: «сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя»; «формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти забезпечуються шляхом: створення умов для реалізації випускниками ЗВО права на працю, забезпечення гарантії рівних можливостей щодо вибору місця роботи, виду трудової діяльності на підприємствах, в установах та організаціях; запровадження механізмів стимулювання підприємств, установ, організацій усіх форм власності до надання першого робочого місця випускникам закладів вищої освіти» (Закон «Про вищу освіту», 2014, с.1). Цим на законодавчому рівні держава бере на себе зобов'язання створювати умови для освіти протягом життя та для працевлаштування випускників ЗВО, що є першим кроком до наближення вищої освіти до потреб ринку праці.

Важливим нововведенням, згідно зі Статтею 12, є можливість залучення роботодавців до процесу «підготовки та прийняття проектів нормативно-правових актів та інших рішень, що стосуються регулювання взаємодії складників системи вищої освіти та її функціонування в цілому» (Закон «Про вищу освіту», 2014, с.2). Новим обов'язком Міністерства освіти та науки є «систематичне відстеження та аналіз потреб вітчизняного ринку праці, вносити пропозиції щодо обсягів і напрямів державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою, а також сприяти працевлаштуванню випускників закладів вищої освіти» (Закон «Про вищу освіту», 2014, с. 2). Новим є також завдання ЗВО, згідно зі Статтею 26, вивчати попит на окремі спеціальності на ринку праці та сприяти працевлаштуванню випускників. Держава у співпраці з роботодавцями, згідно зі Статтею 64, має створювати умови для працевлаштування ЗВО.

У Законі «Про освіту» серед засад державної політики у сфері освіти виділяємо «інтеграцію з ринком праці». Згідно зі Статтею 35, національна рамка кваліфікацій має «враховувати вимоги ринку праці до компетентностей працівників та запроваджуватись з метою гармонізації норм законодавства у сферах освіти і соціально-трудоких відносин, сприяти національному та

міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні, налагоджувати ефективну взаємодію сфери освіти і ринку праці» (Закон «Про освіту», 2017). Для цього Закон зобов'язує Національне агентство кваліфікацій забезпечувати прогнозування потреб ринку праці у кваліфікаціях, а також розробити та вести реєстр кваліфікацій.

Ще одним нововведенням Закону «Про освіту» у Статті 72 є впровадження освітньої статистики, яка має включати статистичні дані центрального органу виконавчої влади у сфері статистики про систему освіти й ринок праці.

Отже, на законодавчому рівні в Україні спостерігається тенденція до втілення політики налагодження взаємодії вищої освіти з ринком праці, де її основними механізмами на організаційно-управлінському рівні є:

- залучення роботодавців до розроблення нормативно-правових актів у сфері вищої освіти;
- систематичне відстеження та аналіз потреб вітчизняного ринку праці;
- створення умов для працевлаштування випускників;
- прогнозування потреб ринку праці у кваліфікаціях Національним агентством кваліфікацій;
- впровадження освітньої статистики.

Незважаючи на те, що Закони «Про вищу освіту» та «Про освіту» наголосили на важливість у підготовці фахівців враховувати вимоги ринку праці, вони лише окреслили механізми регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці. З одного боку, метою нового закону є «забезпечення ринку праці та держави кваліфікованими фахівцями», з іншого боку, співпраця з бізнесом та роботодавцями під час розроблення освітніх програм не передбачена. Проте, згідно зі Статтею 26, університет має «вивчати попит на певні робочі місця на ринку праці» (Закон «Про вищу освіту», 2014, с. 2). Цей пункт вимагає пояснень. Тобто, університети зобов'язують враховувати поточний попит для формування набору на певні спеціальності, але через які механізми або організації не уточнюють. У законі лише нагадують ЗВО про необхідність переходу до

ринкових відношень. Тому питання формування механізмів взаємодії вищої освіти з ринком праці залишається не вирішеним на законодавчому рівні.

Окрім того, варто зауважити на різні підходи до забезпечення якості вищої освіти в ЄС та Україні. Важливою вимогою до внутрішніх систем забезпечення якості освіти в університетах в ЄС вважають як регулярні консультації з роботодавцями, представниками ринку праці та іншими відповідними організаціями ЗВО в процесі розроблення та оцінювання освітніх програм і дипломів, так і моніторинг результатів працевлаштування своїх випускників, що сприяє взаємодії вищої освіти з ринком праці та забезпеченню відповідності якості освітніх послуг вимогам роботодавців (ENQA, 2009). Підкреслюючи різницю між зобов'язаннями та повноваженнями систем внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в ЄС та Україні, наголошуємо, що національним Законом здійснення таких процедур і заходів не передбачено.

Вплив пандемії COVID-19 на вищу освіту та ринок праці в 2020 році.

Пандемічна криза COVID-19 спричинила багато звільнень як у всьому світі, так і в Україні. Згідно з порівняльним аналізом Центру економічної стратегії (2020), лише 2% робочої сили (368 000 українців) втратили роботу під час піку коронарної кризи, тоді як за опитуваннями громадської думки цей показник досягає 16% (2,8 м). Крім того, рівень людей, які відправляються у відпустки без збереження заробітної плати («приховане безробіття»), на піку коронарної кризи становив близько 3,1 млн. (близько 17% робочої сили). Найбільше постраждав готельно-ресторанний бізнес.

Пандемія коронавірусу спричинила значне зростання кількості безробітних – майже на третину з березня 2020 року (Державний центр зайнятості в Україні, 2020). Пік досяг 518 000. Не лише підприємства змушені були припинити роботу або скоротити робочі місця. Сотні робітників повернулися із закордону та стали на облік у центрах зайнятості. COVID-19 криза змінила життя всіх без винятку. Безробітними стали як представники інтелектуальної, так і фізичної праці. У вересні 2020 року 467 000 осіб були зареєстровані як безробітні (Conclusions of the fourth joint meeting, 2020).

Окрім ринку праці, карантин суттєво вплинув на вищу освіту, змусивши ЗВО адаптуватися до нового формату освітніх послуг. Питання дистанційного навчання в контексті пандемії коронавірусу залишається актуальним як ніколи раніше. Вища освіта в Україні не була готова до дистанційного навчання (онлайн-освіти) у березні 2020 року, відчувши великий шок протягом першого тижня карантину. «Реальність показала, що не всі вищі навчальні заклади були технічно підготовлені» (Berezhna & Prokopenko, 2020, p. 133). ЗВО стикалися з технічними та психологічними проблемами. Тим не менше, національним університетам вдалося поступово забезпечити онлайн-освіту (з віртуальними заняттями включно) завдяки внутрішнім ресурсам (системи управління цифровим навчанням – Moodle, Neron) та зовнішнім освітнім програмам, платформам і ресурсам, рекомендованим ЮНЕСКО (Distance learning solutions, 2019). Піонерами у забезпеченні цифрової освіти під час пандемії COVID-19 у березні-липні 2020 р. стали національні медичні та педагогічні університети.

Згідно з опитуванням (304 студентів), проведеним у Київському університеті імені Бориса Грінченка у квітні-червні 2020 року, студенти засвідчили, що формат дистанційного навчання (включаючи змішане та віртуальне навчання) став новим досвідом для 79,2% респондентів. Під час пандемії COVID-19 університет організовував онлайн-навчання завдяки різними платформами (які підтримують спілкування в прямому ефірі). Серед яких, за свідченням студентів, використовувалися Zoom (76,10%), Google Meet (72,40%), WebEx (61,80%) та Skype (25,20%) для проведення онлайн-занять.

У Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця найпопулярнішою освітньою технологією стала платформа Zoom. Більшість міжнародних студентів-медиків (97,5%) визначили онлайн-навчання «цікавим, підтримуючим та ефективним» (Mospan & Slipchuk, 2020, c. 8399).

Впровадження онлайн-навчання викликало нові проблеми у вищій освіті та на ринку праці. З одного боку, це вимагає підвищення цифрової грамотності як викладачів (у першу чергу, літніх викладачів), так і студентів. З іншого боку,

перехід на цифровий формат змушує ЗВО знаходити додаткові гроші для фінансування освітніх технологій та збільшення ІТ фахівців.

Нові тенденції в національній освітній політиці та економіці. Особливої уваги заслуговують останні тенденції національної політики в галузі освіти та економіки. Новою освітньою тенденцією є введення статистичного моніторингу зайнятості. Як зазначалося раніше, в Україні немає точної статистики зайнятості випускників ЗВО. Міністерство освіти і науки збирає інформацію від університетів, яка не є надійною. З цією метою у червні 2019 року Міністерство освіти і науки спільно з Пенсійним фондом оголосило про створення системи моніторингу для відстеження зайнятості випускників вищих та професійно-технічних навчальних закладів. Система базується на ідентифікаційному коді студента, що дозволяє контролювати його професійний шлях. Це дозволить аналізувати якість вищої освіти та вносити корективи в національну освітню політику.

Наступна освітня тенденція пов'язана з трансформацією фінансування та скороченням національних ЗВО. Ці заходи зумовлені невідповідністю кількості університетів (близько 300) та студентів, кількість яких різко зменшується протягом останнього десятиліття. Велика мережа ЗВО чинить тиск на державний бюджет завдяки моделі розподілу фінансування на основі зарахування. Тому в серпні 2020 року Міністерство освіти і науки схвалило впровадження механізму розподілу університетських коштів на основі ефективності. Одним із критеріїв фінансування університету буде показник працевлаштування випускників. Моніторинг мали провести до кінця 2020 року. Такі дії уряду, спрямовані на оптимізацію фінансування та зменшення кількості університетів.

Варто також зауважити на такий зовнішній чинник як зміна клімату, який «може призвести до порушення життя та заподіяння значної шкоди українській економіці, особливо ... сільськогосподарському сектору» (Askermann, 2020). За цих умов необхідні термінові дії національного уряду щодо оновлення вищої освіти та ринку праці – таких галузей економіки, чия збалансована взаємодія створює умови для сталого розвитку суспільства.

З цією метою уряд розробив національну концепцію, представлену в проекті «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року» (2017) та Указі Президента «Про цілі сталого розвитку України до 2030 року» (2019). Стратегічне бачення України щодо сталого розвитку зосереджується на забезпеченні національних інтересів при переході до циркулярної економіки – принципів «зеленої економіки». Експерти запевняють, що «перехід до циркулярної економіки забезпечить створення нових робочих місць у багатьох галузях економіки». (Сисоєв, 2020, с. 64). Відповідно, зросте попит на «зелену робочу силу» на ринку праці. Вища освіта відіграє потенційно важливу роль у забезпеченні підготовки майбутніх фахівців у «зеленій економіці» та сприянні глобальному сталому розвитку. За цієї умови національна вища та професійно-технічна освіта потребує значних змін. Необхідно впровадити «зелені кваліфікації», модернізувати зміст і методи навчання, запровадити програми сталого розвитку та підготовку фахівців у сфері циркулярної економіки в Україні.

Висновки. Глобалізація, маркетизація та європеїзація як зовнішні фактори вплинули на перехід національної вищої освіти до ринкової економіки. Неєфективна внутрішня економічна та освітня політика, що сприяла трансформації вищої освіти до потреб ринку праці, призвела до їхньої незбалансованої взаємодії. Пандемія COVID-19 поглибила дисбаланс між вищою освітою та ринком праці в Україні. Поширення цифрових освітніх технологій розпочало нову трансформацію вищої освіти та ринку праці, забезпечивши дистанційну освіту, дистанційне навчання та роботу.

Світові економічні та політичні процеси призвели до нових тенденцій у національній освіті, ринку праці та законодавстві протягом останнього десятиліття. Економічні тенденції включають невідповідність попиту та пропозиції; зайнятість студентів; високий рівень безробіття випускників ЗВО; зростає безробіття та міграція робочої сили; дистанційна робота на національному ринку праці. Освітні тенденції стосуються зменшення кількості абітурієнтів через демографічну та економічну кризу; високий рівень зовнішньої освітньої міграції; поступовий перехід вищої освіти на цифровий формат; дистанційне навчання.

Національне законодавство не передбачає механізмів регулювання збалансованої взаємодії вищої освіти з ринком праці. Сучасний стан національної взаємодії вищої освіти з ринком праці характеризується як незбалансований. Як результат, Україна поступово втрачає сучасні фактори економічного зростання – людський та інтелектуальний капітал. З точки зору викликів 2020 року, перспективними тенденціями вважаємо підвищення цифрової грамотності викладачів і студентів; додавання цифрової грамотності як обов’язкового компонента до компетентності майбутніх фахівців; сприяння обізнаності викладачів і студентів у новітніх освітніх технологіях; переході національної економіки до циркулярної; включенні «екологічного» виміру циркулярної економіки у вищу освіту.

Література

- Закон України «Про вищу освіту» № 1556–VII за станом на 01.07.2014.
- Закон України «Про освіту» № 2145–VIII за станом на 05.09.2017.
- Ільч, Л. М. (2017). Взаємодія ринків праці та освіти: сутність, характерні риси та модель функціонування. *Економіка та держава*. 2017. № 4. С. 69–74.
- Кулицький, С. (2017). Проблеми розвитку ринку праці в Україні. *Україна: події, факти, коментарі*. № 21. С. 56–69.
- Карантинне безробіття в Україні зросло майже на третину. (2020). Державний центр зайнятості. *Українські національні новини* (від 05.10.2020 р.).
- Мосьпан, Н. (2018). Вища освіта та ринок праці Європейського Союзу: тенденції взаємодії: за ред. С.О. Сисоєвої. К.: ВП «Едельвейс». 392 с.
- Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2019 рік / за заг. ред. проф. С. Квіта. Київ: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2020. – 244 с.
- Сисоєв, А. (2020). «Циркулярна економіка» та «фахівець із циркулярної економіки»: сутність та зміст понять в українському та польському науковому просторі. *Освітологічний дискурс*. Том 31, №4. С. 48–68.
- Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. (2017). Проект. 112 с.
- Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року: Проект. Київ. 2014. 75 с.
- Указ Президента України “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року”–722/2019.
- Якою була ситуація на ринку праці під час карантину та чи відбувається відновлення? Аналітична записка. Центр економічного розвитку, 2020. –16 с.
- Ackermann, A. (2020, Jan 30). Climate change threatens the Ukrainian breadbasket. Atlantic Council. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/climate-change-threatens-the-ukrainian-breadbasket/> (дата звернення 25.01.2020).

- Berezhna, S. & Prokopenko, I. (2020). Higher Education Institutions in Ukraine during the Coronavirus, or COVID-19, Outbreak: New Challenges vs New Opportunities. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. Vol. 12, Is. 1 Sup. 2. P. 130-135. <https://doi.org/10.18662/rrem/12.1sup2/256>
- Conclusions of the fourth joint meeting of the European and Ukrainian Domestic Advisory Groups under the EU-Ukraine Association Agreement. Kyiv – Brussels. 22 October 2020.
- Distance learning solutions. More on UNESCO's COVID-19 Education Response. URL: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/solutions> (дата звернення 25.01.2020).
- ENQA (2009). Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. Helsinki. Finland. 41 p.
- Eurostat. Your key to European statistics (2020). URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/covid-19/society-work> (дата звернення 25.01.2020).
- From University to Employment: Higher Education Provision and Labour Market Needs in the Western Balkans (2016). Synthesis Report / Bartlett W. et al. European Commission, 473 p.
- Mospan, N. (2016). Teacher education graduates in Ukraine: Current state of play. *Cogent Education*. <http://dx.doi.org/10.1080/2331186X.2016.1221192>
- Mospan, N., & Slipchuk, V. (2020). COVID-19 Impact on Medical Education: Evidence of International Students. *Universal Journal of Educational Research*, 8 (12B), 8393–8401. DOI: 10.13189/ujer.2020.082645
- Pieńkowski, J. (2020). The Impact of Labour Migration on the Ukrainian Economy. Discussion Paper 123, European Commission.
- Skill Shortage and Surplus Occupations in Europe (2016). Briefing note. CEDEFOP.
- Stadny, Y. (2019). Ukrainian Students Abroad: Data for the Academic Year of 2017/18. CEDOS. URL: <https://cedos.org.ua/en/articles/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku> (дата звернення 25.01.2020).

References

- Zakon Ukrayiny` «Pro vy`shhu osvitu» № 1556–VII za stanom na 01.07.2014.
- Zakon Ukrayiny` «Pro osvitu» № 2145-VIII za stanom na 05.09.2017.
- I`lich, L. M. (2017). Vzayemodiya ry`nkiv praci ta osvity`: sutnist`, xarakterni ry`sy` ta model` funkcionuvannya. *Ekonomika ta derzhava*. 2017, 4. S. 69–74.
- Kuly`cz`ky`j, S. (2017). Problemy` rozvy`tku ry`nku praci v Ukrayini. *Ukrayina: podiyi, fakty`, komentari*, 21. S. 56–69.
- Karanty`nne bezrobittya v Ukrayini zroslo majzhe na trety`nu. (2020). Derzhavny`j centr zajnyatosti. *Ukrayins`ki nacional`ni novy`ny`* (vid 05.10.2020 r.).
- Mos`pan, N. (2018). Vy`shha osvita ta ry`nok praci Yevropejs`kogo Soyuzu: tendencyi vzayemodiyi: za red. S.O. Sy`soyevoyi. VP «Edel`vejs». 392 s.
- Richny`j zvit Nacional`nogo agentstva iz zabezpechennya yakosti vy`shhoi osvity` za 2019 rik / za zag. red. prof. S. Kvita. Nacional`ne agentstvo iz zabezpechennya yakosti vy`shhoi osvity`, 2020. – 244 s.

- Sy`soyev, A. (2020). «Cy`rkulyarna ekonomika» ta «faxivecz` iz cy`rkulyarnoyi ekonomiky`»: sutnist` ta zmist ponyat` v ukrayins`komu ta pol`s`komu naukovomu prostori. *Osvitologichny`j dy`skurs*. Tom 31, № 4. S.48–68.
- Strategiya stalogo rozvy`tku Ukrayiny` do 2030 roku. (2017). Proekt. 112 s.
- Strategiya reformuvannya vy`shhoyi osvity` v Ukrayini do 2020 roku: Proekt. Ky`yiv. 2014. 75 s.
- Ukaz Prezy`denta Ukrayiny` “Pro Cili stalogo rozvy`tku Ukrayiny` na period do 2030 roku”–722/2019.
- Yakoyu bula sy`tuaciya na ry`nku praci pid chas karanty`nu ta chy` vidbuvayet`sya vidnovlennya? Anality`chna zapy`ska. Centr ekonomichnogo rozvy`tku, 2020. – 16 s.
- Ackermann, A. (2020, Jan 30). Climate change threatens the Ukrainian breadbasket. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/climate-change-threatens-the-ukrainian-breadbasket/> (дата звернення 25.01.2020).
- Berezhna, S. & Prokopenko, I. (2020). Higher Education Institutions in Ukraine during the Coronavirus, or COVID-19, Outbreak: New Challenges vs New Opportunities. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. Vol. 12, Is. 1 Sup. 2. P. 130–35. <https://doi.org/10.18662/rrem/12.1sup2/256>
- Conclusions of the fourth joint meeting of the European and Ukrainian Domestic Advisory Groups under the EU-Ukraine Association Agreement. Kyiv – Brussels. 22 October 2020.
- Distance learning solutions. More on UNESCO’s COVID-19 Education Response. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/solutions> (дата звернення 25.01.2020).
- ENQA (2009). Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. Helsinki. Finland. 41 p.
- Eurostat. Your key to European statistics (2020). <https://ec.europa.eu/eurostat/web/covid-19/society-work> (дата звернення 25.01.2020).
- From University to Employment: Higher Education Provision and Labour Market Needs in the Western Balkans (2016). Synthesis Report / Bartlett W. et al. European Commission, 473 p.
- Mospan, N. (2016). Teacher education graduates in Ukraine: Current state of play. *Cogent Education*. <http://dx.doi.org/10.1080/2331186X.2016.1221192>
- Mospan, N., & Slipchuk, V. (2020). COVID-19 Impact on Medical Education: Evidence of International Students. *Universal Journal of Educational Research*, 8 (12B), 8393–8401. DOI: 10.13189/ujer.2020.082645
- Pieńkowski, J. (2020). The Impact of Labour Migration on the Ukrainian Economy. Discussion Paper 123, European Commission.
- Skill Shortage and Surplus Occupations in Europe (2016). Briefing note. CEDEFOP.
- Stadny, Y. (2019). Ukrainian Students Abroad: Data for the Academic Year of 2017/18. CEDOS. <https://cedos.org.ua/en/articles/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku> (дата звернення 25.01.2020).

ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ И РЫНОК ТРУДА В УКРАИНЕ: ДЕСЯТИЛЕТИЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Наталья Моспан, доктор педагогических наук, доцент, профессор
кафедры английской филологии и перевода
Киевский университет имени Бориса Гринченко,
ул. Тимошенко 136, Киев, Украина Monavik@ukr.net

Национальная модель взаимодействия высшего образования с рынком труда сформировалась под влиянием мировых процессов (глобализация, маркетизация, интернационализация, европеизация). В 2020 году национальная экономика, достигнув границы своего развития, была поражена пандемией COVID-19, чьи негативные последствия требуют глубокого осмысления и тщательного изучения. Современное состояние взаимодействия высшего образования с рынком труда определяется как несбалансированное. Это привело к несоответствию спроса и предложения на национальном рынке труда; высокому уровню безработицы выпускников высших учебных заведений и специалистов с высшим образованием; увеличению студенческой и трудовой миграции; дистанционному обучению и работе. Украина постепенно теряет современные факторы экономического роста – человеческий и интеллектуальный капитал. Перспективные тенденции рассматриваются в переходе к циркулярной экономике; во включении «экологического» измерения циркулярной экономики в процесс подготовки специалистов высшим образованием.

В статье анализируется взаимодействие высшего образования с рынком труда в Украине за последнее десятилетие (2010-2020 р.). Исследование сосредоточено на анализе прошлых, текущих и будущих тенденций в области высшего образования, рынка труда и национального законодательства в перспективе устойчивого экономического развития. Исследование носит междисциплинарный и смешанный (теоретико-эмпирический) характер. Для визуализации анализируемых явлений и выводов представлены данные опросов, проведенных в 2015 г., 2017 г. и 2020 г. среди национальных студентов педагогической специальности и иностранных студентов медицинской профессии.

Ключевые слова: *высшее образование; рынок труда; законодательство; выпускники; несбалансированное взаимодействие*

HIGHER EDUCATION AND LABOUR MARKET IN UKRAINE: A DECADE OF INTERACTION

Natalia Mospan, Doctor of Education, Associate Professor, Professor
of English Philology and Translation Department
Boris Grinchenko Kyiv University,
st. Timoshenko 13b, Kyiv, Ukraine Monavik@ukr.net

The national model of interaction between higher education and the labour market was formed under the influence of world processes (globalization, marketization, internationalization, Europeanization). In 2020, the national economy, having reached the frontier of its development, was struck by the COVID-19 pandemic, whose negative consequences require rigorous analysis and careful study.

Since 2014, the negative trends in the interaction of higher education with the labour market have begun to grow. They manifested in a shortage of highly qualified workers, or inconsistency of qualifications with the requirements of the national labour market. These trends continue to escalate in recent years. At the legislative level, there was an attempt from the government to outline steps towards the interaction of higher education with the labour market but without defining specific mechanisms. The economic and financial crisis has required the government to transit to another form of financing higher education institutions and to restructure and even reduce their number. The current state of interaction between higher education and the labour market is defined as unbalanced. That has led to a mismatch between supply and demand in the national labour market; the high level of unemployment among graduates of higher educational institutions and professionals with higher education; increasing student and labour migration; distance learning and work remotely. Ukraine is gradually losing modern factors of economic growth – human capital. Prospective trends are considered in the transition to a circular economy; the inclusion of the “environmental” dimension of the circular economy in professionals training and education.

The article analyses the interaction of higher education with the labour market in Ukraine over the past decade (2010-2020). The study focuses on an analysis of past, current and future trends in higher education, the labour market and national legislation from the perspective of sustainable economic development. The research is interdisciplinary and mixed (theoretical and empirical). For visualization of the analysed phenomena and conclusions, the surveys data conducted in 2015, 2017 and 2020 are presented.

Keywords: *higher education; labour market; legislation; graduates; unbalanced interaction*